

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА

Видатному вченому – археологу, досліднику Волині, доктору історичних наук, двічі лауреату Державної премії України в галузі науки та техніки Д.Н.Козаку виповнилося 60 років.

Д.Н.Козак народився 02.04.1944 року. У 1972 році він закінчив Львівський державний університет імені Івана Франка. Працював вчителем історії середньої школи в с.Підберізці, що на Львівщині. Саме тоді він і захопився археологією.

На початках археологічні дослідження Д.Н.Козака були пов'язані з Верхнім Подністров'ям. Протягом 1972-1978 років дослідник у цьому регіоні виявив пам'ятки пшеворської культури, що нині стали еталонними. Це поселення поблизу сіл Підберізці, Пасіки Зубрицькі, Гринів, Чишки та ін. Матеріали з цих старожитностей і лягли в основу його кандидатської дисертації, яка була захищена в 1978 році.

У цей час головну увагу він звертав на польові дослідження, які забезпечували створення джерелознавчої бази для теоретичних викладок. Основним об'єктом досліджень були обрані селища пшеворської культури. Застосування новітньої методики польових археологічних розкопок широкою площею дозволило йому з'ясувати характер, структуру та планіграфію цих селищ. Але вже тоді, вивчаючи їх матеріали, вчений звернув увагу на особливість розвитку деяких груп пшеворських племен у Подністровському регіоні, що у подальшому дало йому змогу розвинути свої припущення, які лягли в основу чіткої теорії етногенезу.

З 1980 р. Д.Н.Козак свої наукові інтереси спрямовує на Волинь, яка була до того часу "білою" плямою на археологічній карті України. Він стає ініціатором створення Волинської рятівної археологічної експедиції ІА НАН України і стає її керівником, налагоджує співпрацю з історичним факультетом Волинського державного університету імені Лесі Українки.

Створена експедиція стає базою для проходження студентами-істориками польової археологічної практики. Завдяки цим дослідженням у науковий обіг було введено велику кількість нових пам'яток різних періодів. Це – могильники тшінецької культури в Линеві, ульвівецької групи лужицької та висоцької в с. Городку, селище культури фракійського гальштату в с. Городок, нині еталонні поселення поморсько-кльошової культури в сс. П'ятидні, Линів, Городок та ін. Старожитності зубрицької та вельбарської культур в сс. Загаї, Линів, Баїв, Боратин, Городок тощо. Заслужену славу Деонізію Никодимовичу принесли багаторічні дослідження в с.Хрінники, де була виявлена сенсаційна знахідка – зображення на амфорі лендельської культури плуга, відомого нині в археологічних колах світу як “Демидівське рало”, яку датує IV тис. до н.е.

Накопичена джерелознавча база дала змогу Д.Н.Козаку на основі співставлення Подністровських і Волинських матеріалів виділити і ввести в науку невідомі раніше культурно-історичні спільності, які існували на рубежі і в першій половині I тис. нової ери. Ці спільності, як було доведено, належали давньослов'янським племенам відомим, за історичними джерелами, під назвою “венеди” і їх безпосереднім предкам, представлені старожитностями Зубрицької культури.

У монографіях “Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї та Західному Побужжі” (1984 р.) та “Етнокультурна історія Волині” (1991 р.), низці статей дослідник представив шляхи формування цієї спільності (пшеворської, зубрицької), процес її етнічної консолідації та історичну долю. Він розкрив також особливості матеріальної та духової культури цих племен, рівень соціально-економічного розвитку, місце і роль в етногенезі давніх слов'ян. В цьому контексті сенсацією було виявлення святилища давніх слов'ян в с. Загаї, що на Волині. Використовуючи здобуті матеріали Д.Н.Козак в монографії “Походження слов'ян” (1991 р.) обґрунтував основні етапи формування слов'янського етносу, виділивши праслов'янський, давньослов'янський, ранньослов'янський періоди їх розвитку та пов'язав ці періоди з відповідними археологічними культурами. Включення у схему слов'янського етногенезу писемних джерел дозволило досліднику розглянути етнічні процеси в Україні в контексті європейської історії.

Багаторічні дослідження у Верхньому Подністров'ї та Волині дало змогу йому створити методологічну основу концепції походження та ранньої історії слов'ян, що стала основою його докторської дисертації, захищеної в 1988 р. Ним показано, що давньослов'янський етнос остаточно сформувався на рубежі ер в ареалах зубрицької та зарубинецької культурно-історичних спільностей між Віслою та Дніпром. Його розвиток відбувся

за рахунок включення в основний склад на ранніх етапах дакійського, іранського, германського, балтського субстрату.

У цей час помітне місце в дослідження Д.Н.Козака займає германська проблематика. Дослідження на Волині селищ вельбарської культури таких як Боратин, Линів, Городок, Баїв, Хрінники та ін. дало змогу йому обґрунтувати наявність в Україні готських племен. Накопичені матеріали дозволили Козаку Д.Н. визначити їхню хронологію на Україні, характер селищ та соціальної організації, рівень господарського розвитку, а також вклад у розвиток культури місцевого населення і ступінь їхніх зв'язків із слов'янською людністю.

Велику увагу Д.Н.Козак звертає на розробку методології етногенезу слов'ян. Створена ним наукова схема особливостей етнічного процесу в контактних зонах в основі якої лежить гіпотеза про наявність в них лише культурних груп і відсутність великих стабільних культурних масивів є одним з ключів до розуміння механізму утворення нових етнокультурних спільностей.

Значним є вклад Д.Н.Козака у вивчення духовної культури ранньослов'янських общин. Після виявлення святилища в с.Загаї він вперше у вітчизняній науці узагальнив всі наявні культові археологічні пам'ятки I-X ст. н.е., визначивши основні риси міфологічних поглядів давніх слов'ян, вивівши їх співвідношення за рівнем соціально-економічного розвитку.

Загалом за цей час з під пера Д.Н.Козака вийшло 163 наукових роботи з них – 7 індивідуальних монографій. Він автор 4 науково-популярних книг і за його участі написано 10 колективних монографій та співавтор навчального посібника “Давня історія України”.

У 1992 р. за розробку концепцій походження та ранньої історії слов'ян та підготовку фундаментального дослідження “Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период” Козак Д.Н. був удостоєний звання Лауреата Державної премії в галузі науки і техніки, а за визначний вклад у вивчення давньої історії України, висвітленої у трьохтомній праці “Давня історія України” та праці “Етнічна історія давньої України” він був у 2003 р. удостоєний вдруге звання Лауреата Державної премії в галузі науки та техніки.

Ознакою міжнародного визнання наукової діяльності Козака Д.Н. є обрання його у 1998 р. членом-кореспондентом Центрального німецького інституту археології.

Козак Д.Н. є досвідченим польовим археологом. Упродовж 28 років він веде широкі археологічні вишукування давніх поселень і могильників

у різних регіонах України. Завдяки застосуванню дослідником новітньої методики розкопок широкою площею дало йому змогу за один-два сезони повністю дослідити об'єкт старожитності, а це в свою чергу сприяло введенню в науковий обіг сотні житлових і господарських комплексів, дозволило з'ясувати характер таких селищ скажімо як поморсько-кльошові чи ранньозалізного часу, германських тощо.

Деонізій Никидимович Козак веде активну педагогічну діяльність, він обраний професором Львівського Національного університету імені Івана Франка, є науковим керівником цілої низки молодих науковців, значна частина його аспірантів захистили кандидатські дисертації.

В.В.Шкоронад